

Aurora z Arménie

Příběh Aurory Mardigianian je jako z jiného světa. Coby oběť arménské genocidy, prodaná do otroctví a svědek vyvraždění celé své rodiny utekla do Ameriky a v sedmnácti letech vše sepsala. Hrála pak sama sebe v němém filmu. Jeho torzo z roku 1919 bude k vidění v Kolíně.

Šimon Krbec

Mohlo to být šťastné dětství a dospívání. Aurora se narodila v roce 1901 v osmanském městě Çemişgezek do docela bohaté arménské rodiny. V jejích čtrnácti letech začalo peklo. Za genocidy Arménů v Osmanské říši v průběhu první světové války ji uzurpátoři prodali jako otrokyni a prošla peklem deportací a táborů. Byla očitým svědkem vyvraždění celé své rodiny: rodičů, sester a tří bratrů. Po dvou letech utrpení nejprve odmítla konverzi své křesťanské víry a podařilo se jí uprchnout z harému tureckého pána Kemala Efendiho.

Johanka z Arku

Bylo jaro 1917, když se po nekonečné ces-

tě dostala do města Erzurum, které se v té době nacházelo na území okupovaném ruskými vojsky. Zde se Aurory (nebo též Arshaluys) ujali američtí misionáři. S pomocí dvou zahraničních organizací se dostala přes ruský Petrohrad až do New Yorku, kde se nakonec usadila. Teprve tady začíná nový příběh Aurory Mardigianian, arménské Johanky z Arku, jak jí říkali ve Spojených státech.

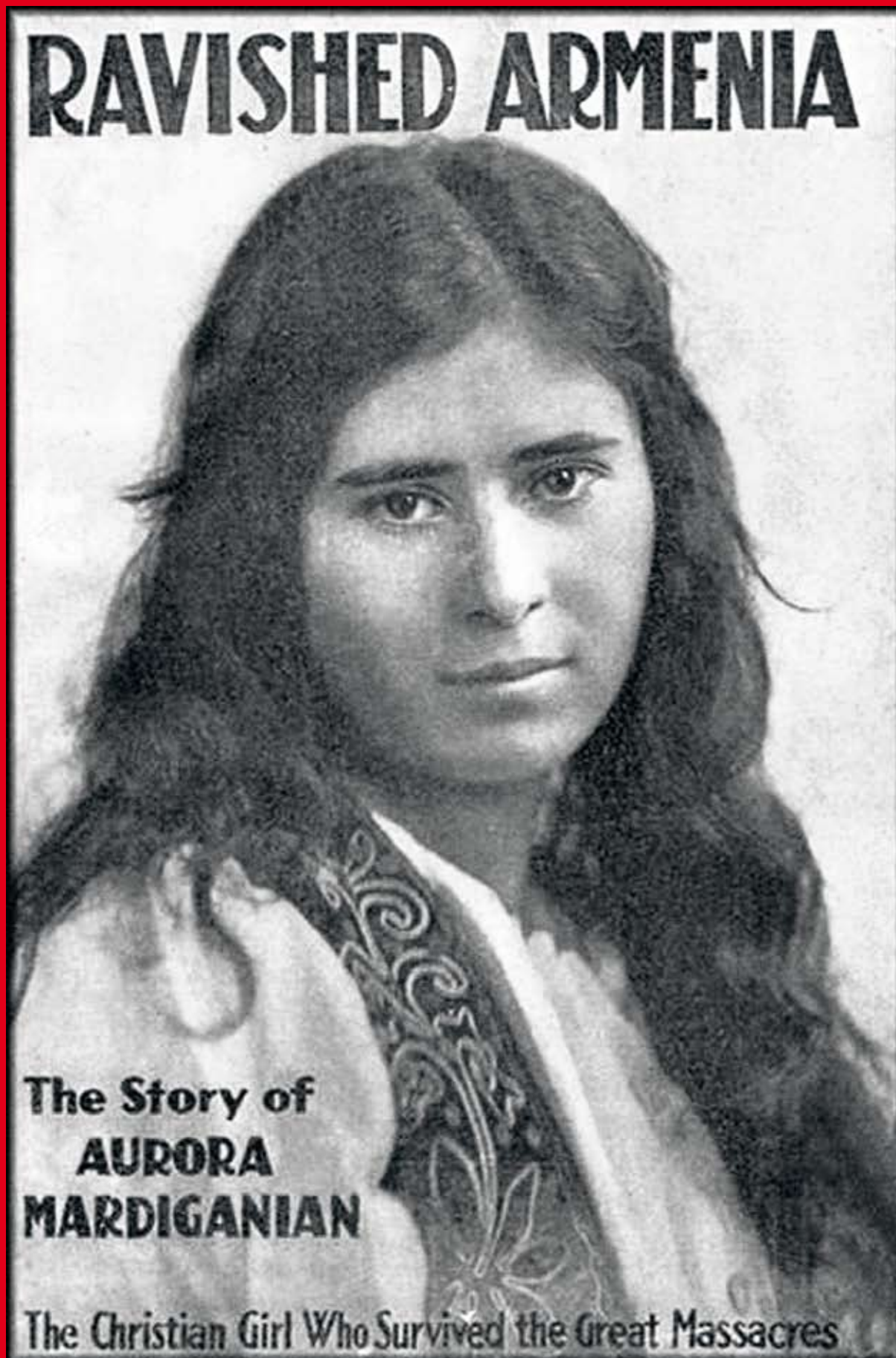
Po všech těch hrůzách, které měla za sebou, bez rodičů a sourozenců se rozhodla říct světu pravdu o zvěrstvech, jež Turci páchali na arménských lidech. Stalo se to jejím životním posláním. V roce 1918, v sedmnácti letech, sepsala své svědectví o genocidě Arménů v knize *Ravished Ar-*

menia. V témže roce přišla nabídka natočit film podle této knihy. Zfilmování příběhu Aurory Mardigianian se ujal hollywoodský režisér Oscar Apfel ve studiu Metro Goldwin Mayer. Takhle se zrodil němý hraný film *Auction of Souls*, vůbec první film o genocidách a masovém vyvražďování v dějinách kinematografie.

Deset tisíc Arménů

Těžko si dnes představit, jak takový film na začátku minulého století vznikal. Tvůrci filmu se pokusili o maximální autenticitu; všechny epizody filmu byly pravdivé – jak si je pamatovala a popsal Aurora. Do nejmenších detailů. Natáčení filmu se zúčastnilo přes deset tisíc

Foto archiv

„Potom nám otec řekl: ‚Budeme odvedeni do pouště!‘ ... Stáli jsme na ulici a dívali se tím směrem, dokud nebyla úplná tma... Otce ani bratra jsme již nikdy neviděli.“

Aurora ve svých sedmnácti letech sepsala své děsné zážitky z arménské genocidy. Podle knihy pak byl natočen film.

Arménů, kteří tehdy žili v jižní Kalifornii, a to včetně dvou set deportovaných dětí. Divák neměl být nijak ušetřen brutalitou a krutostí násilných scén. A zejména: autorka svědectví se podílela na vzniku scénáře a v samotném filmu si zahrála hlavní roli – samu sebe.

Film *Auction of Souls* (vzhledem k literární předloze byl nazýván i *Ravished Armenia*) prošel důkladnou přípravou hlavně kvůli autenticitě. Scénář filmu měl tři verze. Každé okénko z něj prozkoumal jednak Viscount James Bryce, prezident American Committee for Armenian and Syrian Relief a bývalý velvyslanec Velké Británie ve Spojených státech. Druhým supervizorem filmu byl Henry Morgenthau, velvyslanec Spojených států amerických v Osmanské říši v letech 1913–16. I Morgenthau si ve filmu zahrál vlastní příběh.

Ovšem zcela zásadní vliv na dosažení autenticity filmu měla opět Aurora. Dbala na to, aby i kostýmy, postavy, prostředí a pozadí jednotlivých scén byly co nejpřesnější. Tak, jak si je pamatovala. Režisér filmu Oscar Apfel si uvědomoval dalekosáhlý politický význam snímku a záměrně Auroru obsadil do hlavní role. Byl přesvědčen, že její přímá účast ve filmu bude mít význam nejen pro arménský národ, ale pro celé lidstvo.

Snímek se mohl začít promítat 25. ledna 1919. The American National Motion Picture Committee (ANMPC) ve své zprávě uvedla, že film má nejen uměleckou, historickou a informační hodnotu, ale zobrazuje utrpení Arménů způsobem, který zanechá hlubokou stopu v každém Američanovi.

Není pochyb o tom, že se na pozitivním hodnocení snímku nejvíce podílela autentičnost příběhu a prostředí scén, jíž autoři dosáhli. Například v kolonce kostýmy v hodnotící zprávě ANMPC nalezneme hodnocení „opravdový“ a u kritéria historická hodnota „obdivuhodný“. Jak mi potvrdil Hayk Demoyan, ředitel Muzea arménské genocidy v Jerevanu, ve filmu byla oproti skutečnosti změněna jediná – nicméně velmi významná – scéna. Scéna ukřižování nahých arménských žen. Ukřižování bylo ve filmu záměrně ukázáno ve výrazně méně hrozivé podobě. Ve skutečnosti, jak dosvědčila Aurora Mardiganian, ženy připoutávali ke křížům „vaginální cestou“.

Na slavnostní premiéru filmu – 16. února 1919 – přišlo do newyorského hotelu Plaza sedm tisíc prominentních Newyorčanů. Každý za vstupenku zaplatil deset dolarů. Film byl promítán týden a výtěžek organizátoři poslali na pomoc 60 000 ar-

„Když jsme se blížili k městu, šly jsme po cestě, podél níž Turci ukřižovali na neotesaných dřevěných křížích šestnáct dívek. Nevím, jak dlouho tam těla visela, ale supi se již slétli...“

Záběr z filmu *Auction of Souls*, který mimo jiné věrně rekonstruoval ukřižování šestnácti dívek.

ménských sirotek na Blízkém východě. Z New Yorku kotouče filmu putovaly po velkých městech celkem třinácti amerických států. Skoro na všechna promítání přijížděla i Aurora Mardiganian a Oscar Apfel osobně, a tím pochopitelně podpořili osvětový akcent filmu. Po Spojených státech byl film uveden do kin v Latinské Americe a všude se setkal s velkým ohlase. *Auction of Souls* začali označovat za epochální dílo světové kinematografie.

„**Důstojník profesoru Poladianovi řekl, že bude ušetřen pouze za podmínky, že odpřísáhne svou víru v islám... Profesor řekl důstojníkovi, že raději dá svůj život, než aby popřel své náboženství. Vojáci mu pak vytrhali nehty na rukou, jeden po druhém... a bodali ho noži, dokud nezemřel.**“

Vše se mělo změnit v prosinci roku 1919, kdy kopie filmu dorazila přes Atlantik do Velké Británie.

Britští cenzoři

Zpočátku to na „britskou derniéru“ nevypadalo. London Bayoscop, noviny zamě-

řené na filmovou tvorbu, referovaly, jak je film důležitý, deníky psaly, že by ho měl vidět každý. V původní podobě ho nespátřil žádný divák. Britové ho zásadně cenzurovali. Po dlouhém vyjednávání se směl snímek promítat – s povolením Scotland Yardu – po tři týdny. Pak přišla další cenzura. Cenzoři změnili titulky, zcela vypustili čtyři scény. Po třetí cenzuře film uložili do britských a amerických knihoven. Epochální dílo světové kinematografie mělo epochálně zmizet ze světa.

Podle Hayka Demoyana cenzurovali Britové násilné scény včetně scény ukřižování nahých žen s následujícím vysvětlením: „Podobné scény by mohly způsobit problémy v muslimských koloniích.“ Svědectví Aurory Mardiganian se však podařilo umlčet dokonale. Přes osmdesát let historikové po celém světě marně pátrali po devíti filmových kotoučích *Auction of Souls*. Marně. Vypadalo to, že film zmizel z povrchu Země. Podle některých svědků se kotouče potopily spolu s lodí při plavbě do přístavu v Gruzii, podle jiných je někdo ukradl. V každém případě se původní, 85 minut trvající verze filmu nedochovala. Zmizelo nejen svědectví mladé arménské dívky a mírové poselství Oscara Apfela, ale i vůbec první filmové zobrazení genocidního násilí. A pochopitelně zmizelo i kulturní

dědictví arménskému národu s nevyčísitelnou hodnotou.

Arméni si však umějí pomáhat. Jejich diaspora je rozprostřena po celém světě. S přispěním Eduarda Gozanliana, Arména žijícího v Argentíně, byl v roce 1994 nalezen alespoň segment filmu *Auction of Souls*. Dvacet dva zachráněných minut. Nalezly se také originální titulky a některé fotografie z natáčení. Fragmentovaný zbytek původní verze filmu (pod názvem „*Ravished Armenia*, 1919, 22 min.“) pochopitelně postrádá zejména dějovou posloupnost, nicméně dává velmi dobře tušit jeho původní velkolepost. A především si zachoval neuvěřitelně autentický charakter.

O tom se plně přesvědčili účastníci semináře o genocidních studii, který se minulý týden konal v Parlamentu ČR pod záštitou poslance Robina Böhnische a na němž se fragment filmu *Ravished Armenia* promítal. Snímek je natolik sugestivní, že si někteří účastníci semináře mysleli, že viděli autentický dokument, nikoliv hravý film z jeho němé éry. Bude jistě velmi zajímavé sledovat, jak snímek *Ravished Armenia* přijmou diváci filmové části festivalu Devět bran v Kolíně na jeho projekci ve středu 17. října.

Lze jen spekulovat, co by se stalo, kdyby Britové film *Auction of Souls* „neztopili“ a kdyby se v Evropě – včetně Německa – promítal alespoň tolik jako v Americe. Rozhodně by alespoň šířil pravdu o genocidě Arménů v Osmanské říši během první světové války. Aurora Mardiganian pro toto sdělení světu udělala nejvíc, co mohla. Je tak bezesporu jedním z nejvýznamnějších svědků genocidního násilí

„**Pak jsem uslyšela tato slova, která řekla žena stojící blízko mě: ‚Bůh zešle! Jsme opuštěny!‘**“

v lidských dějinách vůbec. Za své úsilí byla Aurora Mardiganian odměněna tím nejlepším možným způsobem: Ve dvacátých letech se vdala a žila v Los Angeles až do své smrti v roce 1994.

Její příběh i příběh jejího svědectví ukazuje, jak události genocid přesahují běžné historické vyprávění. Jak pro jejich pochopení, pro pochopení tak složitého fenoménu, nestačí jen historické zkoumání. ●

Autor pracuje ve Výzkumném centru archeologie zla. Citáty převzaty z knihy Aurory Mardiganian *Ravished Armenia*.